

Isaiah Berlin um frelsi

Fáir heimspekingar hafa skrifað meira um frelsi, en Isaiah Berlin. Róbert Víðir Gunnarsson hefur þýtt mikilvæga grein hans um efnið. Ég leitast við að miðla hugmyndum hins fyrrnefnda sem nákvæmast, svo og túlkun þýðenda úr inngangi bókarinnar. (Isaiah Berlin. Tvö hugtök um frelsi. Heimspeki á tuttugustu öld, Heimskringla 1994; s. 157-168.) (Robert Víðir Gunnarsson. Inngangur. Isaiah Berlin. Tvö hugtök um frelsi. Heimspeki á tuttugustu öld, Heimskringla 1994; s. 157-168.)

Inngangur (Robert Víðir Gunnarsson): „Frá hans [Isaiah Berlin] bæjardyrum séð fæst heimspeki við að leggja niður fyrir sér eðli mannsins, eðli sögunnar og samfélags manna.“

„Maðurinn er sjálfstæð, skynsöm og frjáls vera. Eðli hans er að velja. Menn verða að njóta frelsis til að aðhyllast þau gildi sem þeim hentar.“

„Einhyggjan gengur þvert gegn eðli mannsins. Samt hefur fjölhyggjan aldrei orðið þjóðvegur vestrænnar hugsunar. Menn sækjast eftir því öryggi sem fylgir því að búa í skipulögðu gildakerfi. Frelsið er áskorun á hvern mann að standa undir því að nýta skynsemi sína og þeirri ábyrgð sem því fylgir. Einhyggjan býður aftur á móti upp á það að vita nákvæmlega hvað skynsemin býður mönnum og kveður menn frjálsa þegar þeir lúta þeim boðum. Frelsið er þá fólgið í að kúga menn undir skynseminum og þrýsta þeim til að hverfa frá allri rökleysu og geðþótta. Það að kúga menn undir skilgreinda skynsemi er frelsið. Lögin og þar með vilji valdhafans eru frelsi í raun. Þetta kallar Berlin jákvætt frelsi.“

Frelsið er ætíð frelsi undan nauðung, frelsi til að velja, hvort sem menn vilja heldur góðan kost eða vondan, skynsamlegan eða óskynsamlegan. Þetta er neikvætt frelsi. Með þessa greiningu á einhyggju og þetta frelsishugtak greiðir Berlin öllum einræðisherrum og alræðisríkum þungt högg.“

Greinin: „.....tvö hundruð merkingar sem hugmyndasagnfræðingar hafa fundið á þessu síhvikula orði (frelsi).“

„Þvingun felur í sér viljandi íhlutun annarra manna á sviði þar sem ég væri annars frjáls til verka. Maður er því aðeins stjórnmalalega ófrjáls að aðrir menn hindri hann í að ná takmarki.“

(Neðanmálsskýring: Helvetíus sagði þetta ákaflega skýrt: „Hinn frjálsi maður er sá sem ekki er í járnum, né fangi í dýflissu, né ógnað með refsingu eins og þræl....það er ekki ófrelsi að fljúga ekki eins og örn eða synda sem hvalur.“ –

„Frjáls maður“ sagði Hobbes, „er sá sem ekki er hindraður í því sem hann hefur vilja til.“ Lög eru ávallt „fjötur“, jafnvel þó þau bjargi þér frá því að lenda í þyngri fjötrum, svo sem fjötrum geðþóttakenndrar harðstjórnar eða ringulreiðar. Bentham er honum nokkuð sammála.“

„Jafnt frelsi fyrir alla; að gera ekki öðrum það sem ég vil ekki að þeir geri mér; að endurgjalda skuld mína við þá sem einir hafa skert frelsi mitt, velferð og menntun mögulega; réttlæti í sínum einfaldasta og almennasta skilningi – þetta eru stoðirnar undir siðferði frjálslyndra manna. Frelsi er ekki hið eina markmið manna.....Hlutinn skal nefna sínum réttu nöfnum: frelsi er ekki jöfnuður, sanngirni, réttlæti, menning, hamingju eða hrein samviska.....rétt að á stundum þarf að skerða frelsi sumra til að tryggja frelsi annarra.“)

„Mælikvarðinn á kúgun er sá hvern þátt ég tel að aðrir menn eigi í að kæfa óskir mínar, með beinum eða óbeinum hætti, viljandi eða óviljandi. Með frelsi í þessum skilningi á ég við það

að aðrir skipti sér ekki af mér. Því meira svigrúm sem ég hef ótruflaður, því meira er frelsi mitt.“

„Mill efaðist ekki.....Úr því réttlæti veitir hverjum manni heimtingu á lánmarksfrelsi hlýtur það að meina öllum öðrum, með valdi sé þess þörf, að ganga á það frelsi.“

„Í hinum forna heimi virðist engin umræða hafa verið um einstaklingsfrelsi sem meðvitaða stjórnmalalega hugsjón (sem er óháð því hvort það var raunverulega til). Condorcet hefur bent á að hugmyndina um réttindi einstaklinga er ekki að finna meðal lagahugtaka Rómverja og Grikkja; og sama virðist gilda um Gyðinga, Kínverja og allar þær menningarþjóðir sem síðan hafa uppgötvast. Það hefur heyrt til undantekninga fremur en verið regla, jafnvel í seinni tíma sögu Vesturlanda, að þessi hugsjón hafi verið höfð í öndvegi.“

„Frelsi í þessum skilningi snýst fyrst og fremst um yfiráðasvæði en ekki uppsprettu stjórnar.“